

Fler tjänster minskar stress

Vi har aldrig varit rikare, vi lever längre och antalet friska år sägs aldrig ha varit så många. Ändå verkar något vara fel. Pensionsåldern har minskat, det blir allt färre barn och tecken på psykisk ohälsa kryper neråt i åldrarna. Det finns rön som tyder på att 30-åringarna som grupp aldrig varit i så dålig fysisk och psykisk form som idag. Dessa oroande tendenser har väckt berättigat intresse. Särskilt brukar betonas att stressen och utbrändheten måste minska både av mänskliga och ekonomiska skäl.

Vad beror då den ökande stressen och utbrändheten på? Låt oss utgå från den inte orimliga tanken att det kan hänga ihop med en alltför hög *total* arbetsbelastning. För att ta reda på om vi jobbar för mycket måste man titta på det totala arbetet, dvs både marknadsarbetet och det obetalda egenarbetet. En sådan kartläggning gjordes i den s.k. Tjänstebeskattningsutredningen häromåret. Som framgår av staplarna här intill jobbar vi totalt närmare 14 miljarder timmar. Men mindre än hälften av det totala arbetet är beskattat arbete, vad vi i dagligt tal menar med arbete. Den största delen är det obetalda egenarbetet. Detta arbete är dessutom ojämnt fördelat.

Tidsåtgång för förvärvs- och hemarbete för män och kvinnor i Sverige (genomsnitt, tim:min per vecka).

Ålder, kategori	Män			Kvinnor		
	Förv. arb.	Hemarb.	Totalt	Förv. arb.	Hemarb.	Totalt
gifta/sambo med yngsta barn 0–6 år	44:39	25:53	70:32	19:05	49:43	68:48
45–64 år, gifta/sambo utan barn	38:31	20:55	59:26	25:11	32:27	57:38
20–64 år, samtliga	41:06	20:09	61:15	27:16	33:17	60:33

Källa: SCB:s senaste tidsanvändningsundersökning.

Vi ser i tabellen att småbarnsföräldrar, i synnerhet småbarnsmammor, har en exceptionell arbetsbörda i form av hemarbete – ca 50 timmar per vecka i snitt. Det totala hemarbetet i hushåll med barn under 7 år ligger på 75 timmar per vecka. Att jobba heltid inkl. arbetsresor tar ca 45 timmar per vecka. Om båda arbetar heltid, familjen saknar hjälp utifrån och om man skall tro dessa siffror, så skulle det innebära en total arbetstid i familjen på 165 timmar (90 + 75). Den som argumenterar för att barnafödandet bör öka kraftigt samtidigt som båda föräldrarna bör jobba heltid borde för sin trovärdighets skull visa hur detta är möjligt rent tidsmässigt. Denne bör också visa hur det är möjligt för en person med genomsnittliga fysiska och psykiska resurser att klara detta utan att hamna i riskzonen för stress och utbrändhet.

Alla är dock inte i den fas av livet då de har ansvar för barn. Då är det säkert möjligt att jobba heltid för båda i ett hushåll med två vuxna i yrkesaktiv ålder, men vi ser att även i dessa hushåll motsvarar det obetalda egenarbetet mer än ett heltidsarbete (ca 53 timmar per vecka).

Är då slutsatsen av detta att vi i Sverige jobbar för mycket? Ja, 14 miljarder arbetade timmar kan mycket väl vara för mycket och eftersom det totala arbetet är ojämnt fördelat mellan

individer så hamnar många antagligen i riskzonen för utbrändhet. Pressen verkar ha ökat ytterligare under de allra senaste åren när arbetsmarknaden förbättrats och antalet arbetade timmar på marknaden ökat; ungefär hälften av sysselsättningsökningen på 400 000 jobb sedan botten 1997 motsvaras av ökade sjukskrivningar.

Lösningen ligger inte i en allmän arbetstidsförkortning. Hela vårt välstånd bygger på specialisering och arbetsfördelning. När alla yrkesaktiva människor ägnar mindre tid åt att utföra arbetsuppgifter yrkesmässigt blir alternativet egenarbete. Ett högt utvecklat samhälle förutsätter att vi jobbar i specialiserade företag och organisationer som till den helt övervägande delen producerar tjänster av olika slag som gör att Sverige fungerar väl: snöröjning som gör att vi kan ta oss dit vi vill utan tidsspillan, bra sjukvård som är tillgänglig när vi behöver den, god service för våra äldre, god tillgänglighet och servicenivå i detaljhandel och banker, myndigheter och vårdcentraler som har öppet när vi har behov av dem.

Om alla går hem tidigare från jobbet sjunker servicenivån och många uppgifter måste istället utföras som obetalt egenarbete. Men när arbetsuppgifter flyttas över till egenutförande sjunker i regel produktiviteten kraftigt, dvs tidsåtgången ökar för att få en uppgift utförd. Alternativt blir inte uppgifterna utförda – snön blir liggande kvar på gatorna eller en människa dör i onödan i operationskön. Levnadsstandarden sjunker. Sverige blir ett jobbigare och sämre land att leva i. Den totala arbetstiden bör därför minskas genom att flytta arbetsuppgifter från den obeskattade till den yrkesmässiga sektorn: mer måleriarbete blir yrkesmässigt utfört, servicenivån och tillgängligheten i detaljhandeln blir större, vi äter lite mer yrkesmässigt tillagad mat, slutstädningen ingår när vi hyr stuga i fjällen, servicenivån på äldreboendet är inte så låg att det förutsätter insatser av redan hårt belastade anhöriga.

Om inte fler arbetsuppgifter utförs yrkesmässigt och efterhand på ett allt tids- och kostnadseffektivare sätt, ökar också skattebasen mindre. Kvaliteten och omfattningen på vård, skola, omsorg, transportsystem, polis och rättsväsende kan då inte hålla jämna steg med behoven. Det krävs ingen större inlevelseförmåga för att förstå att anspråken på vår redan överansträngda tidsbudget då växer ytterligare.

Det gäller således att skapa en god cirkel för tjänstesektorns utveckling om tiden skall räcka till. Varför inträffar då inte detta? Huvudskälet är mycket höga skatter på arbete och arbetsmarknadsregleringar och lönesystem som är mer anpassade till processindustrin än till ett modernt tjänstesamhälle. Tjänsterna blir då väldigt dyra i förhållande till vad man själv tjänar efter skatt och marknaden slås lätt undan för den yrkesmässiga produktionen. De är kanske inte heller tillgängliga när vi själva är lediga p g a att löneavtalen gör dem mycket dyra när efterfrågan är hög, t ex att hålla butiker öppna och välbemannade på söndagar eller att ha en god tillgänglighet till akutsjukvård och polistjänster på helgnätter. Möjligheterna är också små att få arbeta på andra villkor än de som framförhandlats för att passa den genomsnittlige 40-åringen, vilket gör det ogörligt för många att fortsätta arbeta när de blir äldre. För en 40-åring med barn i skolåldern är söndagsarbete kanske att betrakta som obekvämt arbetstid, men för en ung student eller en friluftsintrasserad 64-åring är det kanske tvärtom.

Vi kan inte, som regeringens utredare Jan Rydh nyligen gjorde, bara skylla dagens problem på arbetsgivarna. Det är den totala arbetsbelastningen som är för hög för många. Därför krävs institutionella förändringar som bereder vägen för framväxten av ett samhälle som är annorlunda organiserat än dagens. Det är om hindren för framväxten av ett modernt tjänstesamhälle avlägsnas som det blir möjligt att skapa ett samhälle som frigör tillräckligt

med tid för det som idag efterlyses av så många: fler barn, minskad stress och utbrändhet, fler kvinnor som satsar på att skaffa sig makt i näringslivet och att vi vill och kan arbeta längre.

Magnus Henrekson
Professor i nationalekonomi, Handelshögskolan